

"Minden nemzetnek olyan kormányja van, aminőt érdemel."

- egy „Széchenyi-idézet” nyomában

Széchenyi: mégsem ő mondta?

Az alábbiakban egy sajtóban sokat emlegetett, Széchenyinek tulajdonított idézet utáni többhetes hajszáról olvashatnak. Türelmetlenebb olvasók a szövegvégi összefoglalóból megtudhatják, ki valójában a mondatok szülőatyja.

„Minden nemzetnek olyan kormányja van, aminőt érdemel. Ha valami oknál fogva ostoba vagy komisz emberek ülnek egy bölcs és becsületes nép nyakára, akkor a nép azokat a silány fickókat minél hamarabb a pokol fenekére küldi. De ha egy hitvány kormány huzamosan megmarad a helyén, akkor bizonyos, hogy a nemzetben van a hiba ...” – szól az idézet, melyet jobboldali lapok publicistái, bloggerek, fórumok hozzászólói rendszeresen idéznek, forrásként minden egyes alkalommal Széchenyi Istvánt megjelölve. Egy kolléga hívta fel a figyelmet arra, hogy érdemes lenne utánanézni, valóban Széchenyi volt-e a debreceni egyetem végcéiben is olvasható sorok szerzője, az idézetben megfogalmazottak ugyanis több helyen is sántítanak.

Első körben gyors netes keresés következett: a találatok többségét a már fent említett blogbejegyzések és fórumhozzászólások tették ki. Gyanút keltő volt azonban az alábbi cseh publicisztika, Bohumil Dolezal tollából.

„Azt mondják, minden nemzetnek olyan kormányja van, amelyet megérdemel: ez banális és bizonyíthatatlan kijelentés.” (...) Nem lett volna haszontalan egy kissé elgondolkozni az ünnepelt Karel Havlíček szavain: „csak az egészséges és művelt nemzetnek lehet a szabadsággal párosuló jó kormányzata... a műveletlen nemzet, vérezen is el érte forradalmakban, a szabadságot és jogot el nem nyerheti, hanem újra meg újra megcsalják s az önkényuralom alá hajtják. Az erkölcsileg romlott nemzet, még ha akár művelt is, romlottsága az önkényuralom újra szerencsétlen állapotába juttatja.”

A szabad netes keresés után a sajtóadatbázis (1999-2007) átböngészése következett, amiből kiderült: az idézet a nyomtatott sajtó általam átnézett részében először 2002-ben bukkant fel, a Magyar Demokrata című lap egy olvasói levelében:

„Úgy érzem, Széchenyi István következő szavai ma különösen aktuálisak: „Minden nemzetnek olyan kormányja van, aminőt megérdemel. Ha valami oknál fogva ostoba vagy komisz emberek ülnek egy bölcs és becsületes nép nyakán, akkor a nép azokat a silány fickókat minél hamarabb a pokol fenekére küldi. De ha egy hitvány kormány huzamosan megmarad a helyén, akkor bizonyos, hogy a nemzetben van a hiba. Akkor az a nemzet aljas vagy műveletlen.” (név, lakóhely)
(Magyar Demokrata 2002. 05. 30.)

Aztán jött egy Magyar Nemzet cikk:

„Miért félnek egyesek még ma is Széchenyi Istvántól? Politikusaink és publicistáink mondásainak sokszor csak egy részét idézik. „Minden nemzetnek olyan kormányja van, aminőt

érdemel." Ezt mindenki ismeri. De a folytatását kevésbé: ... az idézet ..."
(Magyar Nemzet 2002. 11. 16.)

Majd egy Demokrata-cikk (Magyar Demokrata 2003. 05. 08.), utána meg pedig még vagy tucatnyi írás, a Keresztény Élet című laptól a Professzorok Batthyány Körének felhívásán át az alábbi, ismételten a Magyar Nemzetben megjelent, 2006 szeptemberi írásig bezáróan:

"Eszmefuttatásomat jól ismert idézettel zárom: ' az idézet' (gróf Széchenyi István). Hölgyeim és uraim! Hagyják abba az egymás közötti faszkodást, és döntsék el kibaszott elemzéssel: aljasok vagyunk vagy műveletlenek"

A sajtóadatbázisok áttűrése után a „gróf Széchenyi István minden írása” című cédé átvizsgálása következett. A lemez az alábbi leírás szerint tartalmaz „mindent, amit gróf Széchenyi István írt és nyomtatásban megjelent; könyveit, naplóit, leveleit, hírlapi cikkeit, végrendeleteit, beszédeit stb. (...) A munkát e korrallal foglalkozó történészekből, levéltárosokból, kutatókból álló szerkesztőbizottság irányította, melynek tiszteletbeli elnöke Kosáry Domokos, tagjai Buday Miklós, Horváth Attila, Mázi Béla, Merkl Hilda, Pelyach István, Simon V. Péter, Szerencsés Éva és Velkey Ferenc voltak”. A fenti idézetek kulcsszavaira rákeresve azonban a mondatok nem bukkantak fel a cédén sem, hiába kerestem azokat a magyaron kívül a Széchenyi által gyakran használt idegen nyelveken is.

Jöhettek az okos emberek. Az előkutatásokra támaszkodva megkerestem a munkánkat már korábban is segítő Ablonczy Balázs történészt, aki Gergely András kollégájához irányított minket. Vele párhuzamosan felvettem a kapcsolatot Gerő Andrással is, a Habsburg Történeti Intézet igazgatójával, aki elmondta: ha van ilyen idézet, akkor azt leginkább a megtalálója, Károlyi Árpád által "nagy magyar szatírának" keresztelt, Döblingben írt Széchenyi-szövegben kell keresni. Széchenyi ugyanis „a 48 előtti években a metternich-i rendszer helytartótanácsának közlekedési osztályát vezette (gyakorlatilag közlekedési miniszter volt), ezért nem valószínű, hogy az akkori kormányzatot bírálta volna. Ezt megelőzően pedig, még ellenzéki helyzetben, nem volt általánosan elterjedt a kormány kifejezés használata, merthogy a reformerek felfogása szerint éppenhogy nem volt felelős kormány”. Ezzel szemben Széchenyi az 1850-es évek végén már egészen élesen bírálta a korszakot és a Habsburg-hatalmat” – mutatott rá Gerő. A már átkutatott cédé azonban tartalmazta a „Nagy magyar szatírárt” is, és ott találat nem volt.

Időközben befutott Gergely András válasza is, aki bevallotta, ő a mondást Churchill szájába adva ismerte, de találkozott olyan véleménnyel is, amely Bertolt Brechthez kapcsolta. Szerinte Széchenyi nem mondhatott ilyet, mert cinikus demokrácia-bírálat van benne, ami nem volt aktuális errefelé. Bravúros gondolat kísérletei végén Gergely rámutatott: a Széchenyinek tulajdonított idézet első mondatát Joseph de Maistre (1753-1821) francia konzervatív-katolikus filozófus írta "leveleiben".

E segítséggel a kutatás is felgyorsult. Egykettőre meglett a mondat eredeti változata és a forrás:

«Toute nation a le gouvernement qu'elle mérite.»
[Joseph, comte de Maistre] - Considérations sur la France

Amikor azonban a *Considérations sur la France* teljes szövegét tartalmazó text fájlban rákerestem az idézetre, nem találtam azt. Újabb kutakodás következett (ajánlom mindenkinek a Google könyvkereső szolgáltatását, elképesztő!), majd végül meglett a *Lettres et opuscules inédits* című forrásgyűjtemény egy 1810-es keltezésű Maistre-levélben (*Cinq lettres sur education publique en Russie – premiere lettre 300.o.*).

Aztán előkerült még egy szöveg, 1911-ből (*Lettre à M. le chevalier de ... Saint-Pétersbourg, 15 (27) août 1811. Lettre 76, p.264*), végül egy harmadik 1816-ból (*Correspondance diplomatique de Joseph de Maistre, 1811-1817 196.o.*). Megvolt tehát az első mondat, a folytatás azonban hiányzott – egyik megtalált Maistre-szövegben sem azok a mondatok követték a „megérdemlős” mondatot, mint a Széchenyinek titulált idézetben. Sőt, más Maistre-írásokban sem volt fellelhető.

A fent említett kormány szó használatán túl más kifejezés is gyanút keltett, nevezetesen a „silány fickó”, ezért újra megkerestem Gergely Andrást. Ő azonban megnyugtatót, a szöveg elmegy reformkorinak, még inkább passzol Széchenyi frivol stílusához. Van már a korban fickó, silány, továbbá az ostoba és a komisz is használt szó már, a „pokol feneke” pedig egyenesen biblikus. Szavait egy újbóli cédés keresés csak alátámasztotta: a komisz szó 6-szor, a fickó 4-szer (cz-vel további 9-szer) fordult elő a Széchenyi munkásságának 99 százalékát tartalmazó adatbázisban. Nem volt azonban egyetlen példa sem arra, hogy Széchenyi az „aminőt” szót, a „hitvány kormány” kifejezést vagy a „valami oknál fogva” szóösszetételt használta volna. És Széchenyi nem olvasott Maistre-t, legalábbis nem hivatkozott rá életművében egyszer sem.

A szöveg mégsem valószínű, hogy Széchenyié lenne – fejtegette Gergely a rövid nyelvi kitérő után - és magyar kortárs sem írhatott ilyet, az ugyanis 1848 előtt egyszerűen ‘nem aktuális’, 1849 után pedig igazolná a fennálló Bach-rendszert. „Hiszen azt jelenti: ha nem tudják a rossz kormányt elkergetni, magukra vessenek. Továbbá: az alkotmányos monarchia hazai ideálképében csak ‘gonosz tanácsadók’ vannak, akiket az uralkodónak kell leváltania, s nem a népnek elkergetnie. Ez utóbbi forradalmi, demokratikus, népfelségi gondolat, nem illik ide. 1848 előtt a cenzúra sem engedett volna ilyet megjelenni, persze 1849 után sem” – mutatott rá Gergely.

És itt következett a kutatás fordulópontja, egy telefon, ami korábban is megejtető lett volna - a 2002-es olvasói levél beküldőjének megkeresése. Szerencsémre a hölgy nemcsak a levélre emlékezett, de egy pillanat alatt megadta az idézet forrását is: Surányi Miklós 1936-os művét, az *Egyedül vagyunkat*. Ami ugyan életrajzi regény, de hát mégiscsak egy szépirodalmi mű.

Ennek második kötetében, a 268. oldalon az idézet is meglett. Ráadásul az alábbi teljes szövegkörnyezetben, egy Széchenyi és titkára, Tasner Antal közti vita részeként:

„Én utálom a vénasszonyos lamentációt, amely minden bajért a kormányt teszi felelőssé. Segíts magadon, az Isten is megsegít. Minden nemzetnek olyan kormánya van, aminőt érdemel. Ha valami oknál fogva ostoba vagy komisz emberek ülnek egy bölcs és becsületes nép nyakára, akkor a nép azokat a silány fickókat minél hamarabb a pokol fenekére küldi. De ha egy hitvány kormány huzamosan megmarad a helyén, akkor bizonyos, hogy a nemzetben van a hiba. Akkor az a nemzet aljas vagy műveletlen. Mit használna a dél-afrikai feketéknek az, ha valami isteni

hatalom megajándékozna őket Anglia, Franciaország vagy Magyarország alkotmányával?"

Surányi regényéről Várkonyi Nándor így ír: "Erejének javát nagy Széchenyi-regényére gyűjtötte össze, amelynek csak első része készülhetett el. Széchenyi valóban az ő kedve szerint való regényhős, minden ellentét megvan benne, amit a szenvedély, a féktelenül izgatott idegrendszer, a mohó tettvágy, a sötét önmardosás, a rajongás és a hitetlenség, a buzgó vallásosság és beteges érzékiség, zajos közéleti szereplés és titkolt, végzetes magány egy ember életében összezsúfolhat...."

Tehát, összefoglalva az eddigieket, de még nem befejezve e bejegyzést:

- az idézet első mondata Joseph de Maistre francia filozófus gondolata, melyet 1810 és 1816 között legalább három levelében megfogalmazott;
- de egyik helyen sem azokkal a mondatokkal folytatódott a szöveg, mint a mi idézetünk;
- így a nyomozás első fázisában nem volt kizárható, hogy Széchenyi felhasználta és továbbfűzte Maistre gondolatait, bár kutatók már ekkor felhívták arra a figyelmet, hogy a szöveg nem felel meg Széchenyi gondolkodásának, olyan szavakat használ, amiknek akkoriban nem volt értelme, ráadásul Széchenyi nem olvasott Maistre-t, így annak gondolatait sem tudta továbbfűzni.
- aztán végül meglett az idézet, eredeti forrás helyett egy szépirodalmi műben, az 1936-ban papírra vetett Egyedül vagyunkban.

Zárójeles megjegyzés: Gergely András szerint nem ritka, hogy Széchenyinek mások által elmondottakat tulajdonítanak, példaként hozott erre olyan valós Kossuth-mondásokat, mint az "ipar nélkül a nemzet félkarú óriás", illetve a "tengerhez [nem tengerre!] magyar" stb. (Részletesebben a Békés István-féle Napjaink szállóigéi című könyv 314. és 315. oldalán.)

És akkor egy mondat, amivel e bejegyzés zárult volna, ha kiderül, valós Széchenyi-idézetről van szó:

„Széchenyi is osztozik a politika és a publicisztika sok nagy alakjának abban a közös sorsában, hogy amily mértékben vélik nevük jelszavá, oly mértékben homályosul el törekvéseik, tanaik tulajdonképpen tartalmának ismerete (...) Kényelmes feltételezni azt, hogy mindenki tudja, mit akart Széchenyi s olyan könnyű egy pár, közszájon forgó mondásával hatást érni el, hogy az emberek legkevesebbje szánja rá magát arra a fáradságra, nagy részükben elavult, ma nehéz olvasmányul szolgáló művei mélyére hatolni. Így aztán ellentmondás nélkül megeshet az is, hogy Széchenyi nevét harcba viszik oly törekvések mellett is, melyektől ő idegenkedett s olyanok ellen, melyeket ő támogatott.” (Berzeviczy Albert, 1907 – A gróf Széchenyi István Vezércsillagok című könyv előszava)

Ehelyett azonban inkább két valódi Széchenyi-idézet következzen a végére, az 1832-es Stadiumból, illetve a Diszharmóniából:

„A nemzet nagysága, boldogsága mindig csak magában a nemzetben rejtezik.”

„Népek kormányaikkal való diszharmóniáját harmóniába hozni mindig nehéz, még akkor is, ha a

vezetők és a vezetettek – amennyire lehet – világosan látnak. Ha azonban a népek rövidlátással vannak megverve, a hatalmon lévők pedig egyenesen vakok, akkor a harmónia megteremtése némiképp bizony meghaladja az emberi erőt, s ilyenkor dönt a véletlen, a világszellem, a magasabb fény, a fátum, az Isten."

Ha nem fogadjuk meg Berzeviczy fenti intelmeit, és mindenáron igazolni akarunk valamit a legnagyobb magyar szavaival, válasszuk az igazit.

Urbanlegends

2007-10-31 12:43 barikád.hu Március